

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНОЇ СИТУАЦІЇ В УКРАЇНІ: СЦЕНАРІЇ ТА ВИМІРИ

НЕЗАЛЕЖНІСТЬ ТА ЦІЛІСНІСТЬ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ: ЦІННІСНИЙ ВИМІР ЗАГАЛЬНОНАЦІОНАЛЬНОЇ КОНСОЛІДАЦІЇ

О. В. Суший, м. Київ

На основі даних всеукраїнських репрезентативних опитувань, проведених ІСПП НАПН України, проаналізовано динаміку поширеності орієнтацій громадян на підтримку державної незалежності та цілісності Української держави. За результатами моніторингових досліджень простежено амбівалентність громадської думки та коливання чисельності прихильників незалежності України. Емпірично зафіксовано емоційне піднесення, пов'язане з кардинальними зовнішньо- та внутрішньополітичними подіями, що відбулися в країні на перетині 2013 і 2014-2015 років. Стверджується, що радикальні зміни суспільних настроїв, будучи виявом “ситуативності сучасності”, не стільки зменшили традиційно притаманну українцям амбівалентність у ставленні до державного суверенітету і незалежності Української держави, скільки порушили всередині суспільства символічний “кордон”, що пролягав через ціннісні та світоглядні орієнтири, гальмуючи формування української політичної нації. На підставі спостережуваного піднесення патріотичних настроїв та зростання рівня значущості й загальності національної цінності державного суверенітету, що нині консолідують українських громадян, спростовується теза щодо несформованості загальнонаціональних цінностей та української національної свідомості.

Ключові слова: державна незалежність України, загальнонаціональні цінності, національна свідомість, національне самовизначення.

Проблема. Навряд чи знайдуться незгодні із твердженням, що державний суверенітет, територіальна цілісність, недоторканність кордонів є не тільки імперативом міжнародного права, але й незаперечною загальнонаціональною цінністю, а їх збереження – головне завдання національної безпеки кожної держави. Більше того, проголошення державної незалежності – найважливіша подія в історії більшості країн світу. Цей день, будучи національним святом, символізує відданість громадян ідеї національного самовизначення – ствердження суверенності народу у власній державі та ідеалу суверенітету держави.

Незалежність України – підсумок реалізації одвічних і природних прагнень українського народу, що має надзвичайно трагічну історію в Європі. Український народ пройшов довгий, тяжкий, жертвний шлях, мріючи про створення незалежної неподільної вільної України. У різні історичні епохи території, що входять до складу сучасної України, були частиною Росії, Польщі, Литви, Австро-Угорщини. Тривалий період несамостійного існування українства в межах неукраїнських суспільно-політичних систем супроводжувався славних синів України за свою свободу, боротьбою проти національного поневолення. Героїчний епос багатовікової національно-визвольної боротьби за незалежнення України пронизаний щирим прагненням багатьох поколінь українського народу жити в незалежній соборній державі та гіркою невдалим спроб її створення.

Боротьба за незалежність та свободу супроводжувала всю новітню історію України. Саме в цей час, з крахом тоталітарної радянської імперії, склалися сприятливі умови для відновлення української державницької думки та, з погляду історичної спадкоємності, відновлення української державної незалежності. На цьому історичному етапі – останньому відрізьку багатовікового шляху – знаковими, визначними і визначальними були три події. Першим кроком до фактичного і юридичного утвердження незалежності України стало прийняття 16 липня 1990 р. Декларації про державний суверенітет України, у якій ідеться про те, що Українська держава утворилася “на основі здійснення українською нацією свого невід’ємного права на самовизначення”. Логічним продовженням процесу, започаткованого ухваленням цього документа, було ухвалення 24 серпня 1991 р. Верховною Радою тоді ще Української РСР Акта проголошення незалежності України, яким територія держави проголошувалася неподільною і недоторканною. Цим історичним документом, “продовжуючи тисячолітню традицію державотворення на Україні” та “виходячи з права на самовизначення, передбаченого Статутом ООН та іншими міжнародно-правовими документами”, було закладено підґрунтя для побудови незалежної Української держави. Він був закріплений проведенням 1 грудня 1991 р. республіканського референдуму, за результатами якого незалежність України підтримали 90,32 % виборців. Завдяки рішення референдуму Україна дістала змогу утвердитися на міжнародній арені як незалежна держава. Таким чином, утвердження незалежної і суверенної Української держави стало реальним фактом у результаті розпаду Радянського Союзу, її підтримки українськими громадянами та визнання світовою спільнотою.

Попри очевидну історичну значущість, закономірність і легітимність відновлення незалежності України реваншистські сили як усередині країни, так і за її межами невтомно намагалися переконати українців у

тому, що незалежність України буцімто є “примхою історії”, випадковим явищем унаслідок невдалого державного перевороту в Москві, що стався у серпні 1991 р., та руйнування однієї з найбільших імперій світу – Радянського Союзу. Ця ідеологема, маючи досить значний мобілізаційний потенціал, використовувалася як інструмент культивування в українському середовищі комплексу меншовартості, нав’язування українцям російських імперських стереотипів мислення, спотворення національної свідомості, поширення сепаратистських гасел [3]. Кожне з цих явищ містило потенційні загрози суверенітету і територіальній цілісності України, працюючи на політичну дестабілізацію та ціннісний розкол українського суспільства.

Здавалось би, попри всі складнощі, сповідування громадянами України спільних, передусім загальнонаціональних, цінностей має стати досить потужною консолідаційною для українського суспільства силою, адже історія людства показує, що цінності утверджуються і відтворюються в результаті спільного досвіду – причому чим більш емоційно-екзистенційно насиченим є цей досвід, тим більше шансів у цінностей злитися зі спільною, яка їх приймає. І позитивний, і негативний досвід, якщо вони були пов’язані із сильними колективними переживаннями, у своїй сукупності створюють кістяк історичної пам’яті як пам’яті колективної, яка й лежить в основі самоідентифікації спільнот [2]. Відповідно, такі загальнонаціональні цінності, як незалежність та цілісність Української держави, будучи частиною національної свідомості, можуть і мають бути визначальними для майбутнього нації та держави.

Однак процес формування і консолідації модерної української нації виявився значно складнішим, ніж це уявлялося понад два десятиліття тому, коли омріяне “національне відродження” мало стати ледь не автоматичним наслідком задекларованої державної незалежності [12]. Україна відтоді, як постала як незалежна держава, ніколи не знала некризового стану. Протягом усіх років тема кризи насправді не зникала з українського політичного дискурсу: країна по черзі і водночас переживала економічну, політичну, соціальну, демографічну, екологічну, духовну, моральну, ціннісну кризи [7]. Понад двадцять років українське суспільство перебувало в стані транзиту без чітко позначеного кінцевого пункту. Кожна з численних політичних еліт агітувала за свої цінності, закликаючи маси йти в тому чи тому напрямі до позначеного нею орієнтира. Із цих напрямів аж ніяк не складався загальний для всього суспільства азимут руху [8, с. 10].

Артикуляція політичних, соціокультурних, мовних, конфесійних розбіжностей, маніпулювання ними як “розколами” зробили процес українського національного самовизначення вкрай суперечливим і конфліктним. Характерним для суспільної свідомості та суспільних настроїв став стан психосоціальної амбівалентності (подвійності), що підживлювався

моральною втомленістю суспільства від безрезультативності дій влади. Його виявом був і переважно залишається ситуативний характер поведінки більшості українських громадян.

Наразі Україна переживає наймасштабнішу за роки незалежності системну кризу – кризу базових відносин у політико-правовій та соціально-економічній сферах, на яких будувалася чинна модель розвитку країни; кризу, обтяжену зовнішньою воєнною інтервенцією з боку Росії, що завдала удару по територіальній цілісності держави. Відновлення мирного розвитку Української держави потребує вироблення нової стратегії національного розвитку й реформування країни, а відтак – радикального перегляду системи відносин між громадянином, суспільством і державою на основі цінностей свободи і демократії. Досягнення визначених цілей можливе за умови розуміння кардинальних для українського суспільства світоглядних і ціннісно-орієнтаційних аспектів національного розвитку. При цьому, зважаючи на тривалу невизначеність пріоритетів та різновекторність орієнтирів, що також пов'язано з нинішнім загостренням суспільно-політичної ситуації в країні, украй важливо говорити саме про зміну, динаміку, “перегляд” політичних цінностей і ціннісних орієнтацій суспільства як складових свідомості, яким властива певна динаміка, здатність змінюватися під впливом стійких процесів і ситуативних чинників.

Цінності є визначальними чинниками людського співжиття, їх актуалізація зумовлена такою характеристикою свідомості особистості, як здатність поєднувати три часових виміри – минуле, сьогодення і майбутнє. Це виявляється в інтегруванні в системі ціннісних орієнтацій особистості суспільно значущих цінностей як результату життєдіяльності минулих і сучасних поколінь, а також проектуванні індивідом своєї життєдіяльності на майбутнє [9, с. 104]. До речі, ці феномени свідомості є найбільш артикульованими, такими, що динамічно змінюються та водночас виступають фактором і показником змін, що, зокрема, відбуваються в політичній сфері суспільства. З одного боку, соціально-політична ситуація в країні багато в чому визначається тим, які світоглядні орієнтири, символи та уявлення регулюють життєдіяльність суспільства в цілому та відповідають за його цілісну ідентичність. Сформовані на їхній основі цінності скеровують і мотивують соціальні відносини, у тому числі визначають практичну спрямованість соціально-політичних дій. З другого боку, перетворення орієнтації в політичну дію, як і формування самої орієнтації, відбувається в конкретній ситуації. За відповідних обставин їхній вплив на цей процес може виявитися визначальним.

Як свідчить суспільна практика, саме в критичні, доленосні моменти суспільного життя відбуваються кардинальні зміни ціннісного виміру суспільних відносин. І саме в трансформаційні, особливо у кризові, періоди суспільство вимагає чітких орієнтирів для подальшого розвитку. Як

справедливо зауважує М. Ф. Головатий, криза – це і проблема, і об'єктивна передумова, спонукальний стимул для подальшого суспільного розвитку. Проблема в одному, найважливішому: яким суспільство стає, долаючи кризу, виходячи з неї. Воно може вийти як зі знаком “плюс”, так і зі знаком “мінус” [4].

Зважаючи на актуальний соціально-політичний контекст українського суспільства та безперервний пошук нових можливостей для мирного розвитку нашої країни, сказане повною мірою стосується загальнонаціональних цінностей. Несформованість загальнонаціональних цінностей до недавнього часу вітчизняні експерти розглядали серед найбільш гострих викликів, які суттєво впливають на розвиток держави, реалізацію національних інтересів та стан національної безпеки [11, с. 520-521]. Більше того, якщо ми хочемо зберегти незалежну і цілісну Україну, потрібно думати про єдину національну свідомість, яка ґрунтується на спільних, а тому здатних консолідувати, цінностях, що, власне, й може привнести в соціальне середовище упорядкованість, забезпечити самоорганізацію й еволюційні зміни в напрямі творення нових форм життєдіяльності.

Мета статті: розглянути ціннісну складову загальнонаціональної консолідації у фокусі динаміки орієнтацій громадян на підтримку державної незалежності та цілісності Української держави.

У політичній соціології та політичній психології загальнонаціональні цінності досліджують як загальносуспільні, мірою загальності яких прийнято вважати ступінь поширеності відповідних політичних орієнтацій серед дорослого населення країни. Зокрема, ступінь поширеності серед дорослого населення нашої країни орієнтації на підтримку її державної незалежності, на думку авторитетних соціологів, визначає міру спільності такої національної цінності, як державний суверенітет України [14]. Отож, аби не потрапити в пастку умоглядного теоретизування в розмові про загальнонаціональні цінності в Україні, будемо посилатися на конкретні моніторингові дослідження Інституту соціальної та політичної психології НАПН України та аналізувати дані соціопитувань, заснованих на особистісному сприйнятті українськими громадянами соціальних процесів [6; 13]¹.

Як було вже зазначено, на Всеукраїнському референдумі 1991 р. незалежність України підтримало 90,32 % населення України, незалежно від національної належності. Але в цьому виявленні єдності прагнення абсолютної більшості наших співвітчизників до національного суверені-

---

¹ ІСПП НАПН України регулярно проводить масові опитування за всеукраїнською репрезентативною вибіркою, кількісний склад якої становить, як правило, понад 2000 респондентів.

тету та власної державності є деякі нюанси. По-перше, згідно з даними ЦВК, 90,32 % учасників референдуму, що проголосували “за”, становили лише 76,03 % дорослого населення України, тобто тих, хто тоді мав право голосу. Тому саме з останньою, а не першою цифрою правомірно порівнювати відповідні результати всеукраїнських опитувань дорослого населення. По-друге, незважаючи на переконливі результати референдуму, соціологи з певним застереженням характеризують незалежність і суверенітет Української держави як незаперечну загальнонаціональну цінність на початку набуття нею незалежності. Попри те, що в кількісному аспекті чисельність тих громадян, які на референдумі підтримали державну незалежність, була значно більшою від половини усього дорослого населення в Україні та майже у 12 разів перевершувала чисельність тих, хто висловився проти, однак щодо структури маємо дещо інше співвідношення: хоча у всіх без винятку адміністративних регіонах чисельність прихильників незалежності перевершувала чисельність її противників, але не в усіх з них вона становила більш як половину їхнього дорослого населення [14, с. 3].

Від початку 1990-х років, аналізуючи тенденції і чинники змін у поширеності підтримки державної незалежності, мешканців України періодично перепитують, як би вони голосували, якби знову відбувся референдум 1 грудня 1991 р. Порівняння даних численних соціологічних опитувань засвідчує: прагнення жити власним незалежним життям залишається незмінним, незважаючи на всі політичні й економічні кризи, які спіткали Україну від того часу. При цьому матеріали результатів емпіричних досліджень вказують на те, що переважною тенденцією в Україні за роки незалежності є не лише зростання національної цінності державного суверенітету, а й зменшення мінливості напряду цього процесу, укріплення його стабільності [там само, с. 5].

Результати репрезентативних опитувань, що проводяться ІСПП НАПН України, також підтверджують те, що, незважаючи на всі перипетії суспільного розвитку, громадяни України виявляють високий рівень патріотизму, підтримують ідею єдності і територіальної цілісності України, пов'язують з нею своє майбутнє. Зокрема, дані щорічних моніторингових досліджень поширеності серед дорослого населення нашої країни орієнтації на підтримку її незалежності засвідчують сталу тенденцію зростання чисельності прихильників незалежності за останні п'ять років. Так, у 2011 р. на запитання “Чи підтверджуєте Ви прийнятий у 1991 році Акт проголошення незалежності України?” (воно було цілком аналогічним винесеному на всеукраїнський референдум 24 роки тому) 78,4 % респондентів відповіли “так”, що майже збіглося з результатами референдуму 1991 р. Але у 2014 р. частка громадян, котрі підтримують незалежний статус нашої держави, вперше перетнула 90-відсотковий рубіж – 92,4 % рес-

понтентів сказали “так” легітимізації національної державності. Це майже на 7 % більше, ніж у серпні 2013 р., і на 16 % – порівняно з офіційним результатом згаданого референдуму 2014 р. При цьому Акт проголошення незалежності сьогодні підтверджує абсолютна більшість мешканців усіх регіонів: на Заході – 97,7 %, у Центрі – 95,1 %, на Півдні – 96,6 %. Навіть на Сході незалежності України говорять “так” 85,7 % опитаних. Не підтверджують Акт проголошення незалежності загалом по вибірці тільки 7,6 % респондентів (Захід – 2,3 %; Центр – 4,9 %; Південь – 3,4 %; Схід – 14,5 %).

Значення цієї події для країни, суспільства і кожного українця незаперечне, однак гірка правда полягає в тому, що за роки незалежності набагато менше громадян ствердилися в думці, що Україна нині є справді незалежною державою. Упевнені в цьому лише 44,1 % (у Західному регіоні – 59,2 %, Центральному – 36,8 %, Південному – 56,8 %, Східному – 38,9 %). І хоч у 2014 р. загальний показник по вибірці був на 10 % вищим, ніж у 2011 р. (тоді 34,7 % опитаних відповіло “так”, 48,8 % – “ні”), і майже вдвічі більшим – порівняно з 2005 р. (21,7 % – “так”, 53,9 % – “ні”), ця кількість громадян становить менше половини всього дорослого населення в Україні. Слід зазначити, проте, що з 2004 р., коли вперше було поставлене це питання, по 2011 р. включно загальна тенденція була діаметрально протилежною: кількість громадян, не впевнених, що Україна справді є незалежною державою, удвічі (а в кризові 2006 р. та 2008 роки – майже втричі) перевищувала тих, хто вважав навпаки.

А втім, сумніви щодо спроможності України існувати як справді незалежна держава має значно менша частка українських громадян. За роки моніторингу питання “А чи вважаєте Ви, що Україна спроможна існувати як справді незалежна держава?” “найнижчий” показник оптимістично налаштованих щодо майбутнього нашої держави (55,6 %) зафіксовано у 2008 р., що в часі збігається як із внутрішньополітичною, так і світовою фінансово-економічною кризою, наслідки якої відчували на собі українські громадяни. “Найвища” частка – 74,7 %, що становить близько двох третин опитаних, була у вересні 2014 р. (висловили переконання, що наша держава спроможна існувати як незалежна: на Заході – 92,8 %, у Центрі – 74,7 %, на Півдні – 79,5 %, на Сході – 62,9 % опитаних). У ці ж роки зафіксовано й полюси песимістично налаштованих щодо майбутнього держави громадян: найбільше – майже третина опитаних (27,8 %) – у 2008 р., найменше – 11,7 % – у 2014 р.

Вочевидь, що певною мірою декларативні демократичні орієнтації, які були притаманні більшості населення напередодні проголошення незалежності України, протягом десятиліть зазнали серйозного випробування: адже тоді державна незалежність сприймалася значною частиною населення не як самоцінність, а в суто утилітарному вигляді як безпосере-

дній засіб задоволення своїх життєвих потреб¹. Відповідно, амбівалентність підтримки громадянами державної незалежності України, яка протягом десятиліть потерпала від соціально-економічних і політичних катаклізмів, пояснюється їхньою незадоволеністю як матеріальними умовами життя, так і станом справ у країні. Разом з тим не можна не зважати на той факт, що сплески в динаміці кількості прибічників української незалежності віддзеркалюють зміни в настроях людей, які вагаються і не дуже впевнені в тому, що саме для них і країни краще [14].

Зважаючи на коливання громадської думки щодо підтримки державної незалежності України між відносною й абсолютною більшістю, виникає питання: чи став її суверенітет справді загальнонаціональною цінністю? Яка теза є хибною: та, що за роки незалежності в Україні не сформувалася українська політична нація, чи та, що наша країна розвивається як стабільна політична нація? Контрверсійність цих питань полягає в тому, що процес національного самовизначення не завершується з проголошенням незалежності та створенням національної державності. Постають нові виклики, пов'язані з тим, що сам процес національного самовизначення неможливий без розвиненої національної самосвідомості – системотвірного чинника політичної нації, без концептуалізованої системи ідей, які мають консолідувати суспільство [10].

Вочевидь, на тлі кардинальних змін у структурі зовнішніх і внутрішніх викликів та загроз для України українці дістали необхідний поштовх до усвідомлення цінності незалежності та суверенітету своєї держави. Зростання протягом останніх років рівня значущості й загальності національної цінності державного суверенітету, незалежності Української держави, що фіксується провідними соціологічними центрами, у тому числі щорічними всеукраїнськими репрезентативними опитуваннями ІСПП НАПН України, свідчить і про зміцнення національної самосвідомості українського суспільства. З кожним роком збільшується частка громадян, які впевнені: хоча на шляху нашої державності багато перешкод, Україна повинна бути незалежною. Так, якщо у грудні 2009-го за незалежність виступали 61,8 % (незгодних – 11,4 %) респондентів, то в листопаді 2011-го – уже 70,4 % (незгодних – 9,3 %), а в грудні 2014-го –

---

¹ У цьому контексті цікавий факт наводить Я. Грицак: у 1990 р. на підставі оцінки багатства мінеральних ресурсів, обсягу аграрного виробництва, рівня індустріалізації України та освіченості населення тощо експерти Deutsche Bank спрогнозували, що з усіх тодішніх радянських республік найкращі шанси на заможне життя має саме Україна. Цей прогноз був розмножений тисячними накладами в листівках перед Всеукраїнським референдумом 1 грудня 1991 р. Обіцянка нормального життя, не гіршого, аніж у Німеччині чи Франції, на думку дослідника, була однією з основних причин, чому абсолютна більшість мешканців України проголосували тоді за українську незалежність (детальніше див.: [5]).

майже 77 % (незгодних – 4,4 %). Така переконлива більшість сьогодні спостерігається в усіх регіонах країни і є найкращою відповіддю тим, хто поспішає проголосити крах української державності.

Більше того, емпірично спостережуване емоційне піднесення, пов'язане з кардинальними зовнішньо- та внутрішньополітичними подіями, що відбулися в Україні на перетині 2013 і 2014-2015 років, дає підстави говорити про активний процес формування політичної нації, до якого причетна абсолютна більшість населення країни, котре починає відчувати себе єдиною нацією. Адже на тлі зовнішньої воєнної інтервенції з боку Росії, втрати частини територій та війни на Сході України контроверсійні питання, що утворювали лінії розмежування в українському суспільстві, якщо не зникли, то поступилися головній, спільній консолідаційній цінності – незалежності та цілісності Української держави. Саме патріотичні почуття, на думку експертів, сьогодні стали основним чинником, що об'єднує українців [1].

Про це свідчать й інші результати опитування ІСПП НАПН України. Зокрема, посилення патріотичних настроїв позначилося і у відповідях на запитання “Як Ви сприйняли святкування 23-ї річниці незалежності України?”, яке ставиться з 1999 р. Порівняно з 2013 р., коли відзначалася 22-га річниця незалежності, частота вибору альтернативи “це викликало в мене передусім гордість як у громадянина” зросла майже вдвічі – з 11,7 % до 22,3 %. Більше стало й тих, хто попри гіркоту втрат і невиправданих сподівань усе ж таки відчував гордість: таких – 30,5 % проти 21,7 %. Натомість значно поменшало респондентів, які сприймають День незалежності переважно як нагоду розважитись і відпочити (5,5 % проти 21,7 %), і тих, для кого він не є святом (11,5 % проти 17,2 %). Щоправда, на рівні 2013 р. залишилася частка скептиків, котрі вважають відзначення річниць незалежності спробою відвернути увагу суспільства від проблем, які переживає держава (приблизно 21 %). Не визначилися з відповіддю близько 9 %¹.

Зрештою, щоб спростувати спекуляції навколо теми українського національного самовизначення – не лише в контексті факту проголошення української державності, а й у світлі сьогоденних гострих загроз її незалежності і територіальній цілісності, – під час проведення всеукраїнського репрезентативного опитування громадян України ІСПП НАПН України у травні 2014 р. ми поцікавилися думкою українців: чи підтримують вони

---

¹ Для порівняння: за роки моніторингу цього питання найнижчий показник відчуття гордості – на рівні 7 % і 7,9 % – було зафіксовано у 2000 і 2008-му роках, відповідно; тих, хто попри гіркоту втрат і невиправданих сподівань усе ж таки відчував гордість, найменше (19,3 %) було у 2008 р. А ось скептично налаштованих громадян найбільше спостерігалось у 2000-му (37,7 %) і 2003-му роках (37,9 %).

територіально цілісну Україну як суверенну і незалежну, демократичну унітарну та європейську державу із широкими повноваженнями регіонів і територіальних громад. Якби в Україні проводилося всеукраїнське консультативне опитування з цього питання як по вибірці в цілому, так і серед тих, хто взяв би участь у голосуванні, у всіх регіонах переконали б більшість опитаних підтримала б територіальну цілісність і суверенітет України. Навіть на Сході тих, хто підтримує (64,8 %), утричі більше, ніж тих, хто відстоює “антинезалежницьку” позицію (20,4 %). За суверенну і неподільну Україну проголосувало б понад 80 % представників усіх вікових категорій.

Висновки. Узагальнюючи викладені вище результати досліджень думок та оцінок громадян щодо незалежності та цілісності Української держави, можна з упевненістю стверджувати, що загальнонаціональні цінності є досить потужною силою, яка здатна консолідувати українське суспільство. Передусім на це вказує те, що більшість громадян України вірять у здатність своєї країни існувати як справді незалежна держава. Однак реальність в очах значної частини населення поки що не повністю цьому відповідає. Радикальні зміни суспільних настроїв унаслідок подій 2013 і 2014-2015 років, на нашу думку будучи виявом “ситуативності сучасності”, не стільки зменшили традиційно притаманну українцям амбівалентність у ставленні до державного суверенітету і незалежності Української держави, скільки порушили всередині суспільства символічний “кордон”, що пролягав через ціннісні та світоглядні орієнтири, гальмуючи формування української політичної нації. Зростання “питомої ваги” значущості національної цінності державного суверенітету сигналізує про формування нових настановлень, які можуть і мають стати основою зміцнення національної самосвідомості українського народу, суспільної консолідації, соціальної мобілізації та громадської самоорганізації. Україй важливо пильно оберігати ці паростки і саме на цьому ґрунті здійснювати системну, реалістичну, відкриту та прозору соціально відповідальну державну політику, адже наша країна поряд з інтегральними політичними та соціально-економічними реформами потребуватиме примирення та інтеграції, пошуку спільних цінностей та моделей існування, а відтак – постійного діалогу між суспільством і державою.

Л і т е р а т у р а

1. *Бекешкіна І.* Що об’єднує українців [Електронний ресурс] / І. Бекешкіна // Новое время. – 24.08.2015. – Режим доступу: <http://nv.ua/ukr/opinion/bekeshkina/shcho-ob-jednuje-ukrajintsiv-65425.html>.
2. *Бойченко М. І.* Множинність стійких комунікативних спільнот у сучасних соціальних практиках [Електронний ресурс] / М. І. Бойченко // Materialy VIII Międzynarodowej naukowo-praktycznej konferencji "Strategiczne pytania

- swiatowej nauki – 2012". – Режим доступу : http://www.rusnauka.com/5_SWMN_2012/Philosophia/2_101354.doc.htm.
3. Василенко В. Українська незалежна державність як історична закономірність [Електронний ресурс] / В. Василенко // День. – 2010. – № 151 (26 серпня). – Режим доступу : <http://www.day.kiev.ua/uk/article/podrobici/ukrayinska-nezalezchna-derzhavnist-yak-istorichna-zakonomirnist-1>.
  4. Головатий М. Українська криза: політико-психологічний вимір [Електронний ресурс] / М. Головатий // Персонал. – 2009. – № 16 (318). – Режим доступу : <http://www.personal-plus.net/318/4772.html>.
  5. Грицак Я. 26-й процент, або Як подолати історію / Ярослав Грицак. – К. : Фонд Порошенка, 2014. – 136 с.
  6. Думки та оцінки громадян на старті виборів до Верховної Ради України. Вересень 2014 : інформ. бюл. / за ред. М. М. Слюсаревського ; упоряд. Л. П. Черниш. – К., 2014. – 36 с.
  7. Капсамун І. Про нереалізований проєкт – Україна [Електронний ресурс] / Іван Капсамун // День. – 2009. – № 162 (12 вересня). – Режим доступу : <http://www.day.kiev.ua/uk/article/podrobici/pro-nerealizovaniy-proekt-ukrayina>.
  8. Криза в Україні: зони ураження. Погляд соціологів / упоряд. М. О. Шульга. – К. : Друк. “Бізнесполіграф”, 2010. – 104 с.
  9. Кутирьова В. І. Політичні орієнтації як соціологічне поняття / В. І. Кутирьова // Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна. – 2009. – № 881. – С. 103–109.
  10. Рафальський І. Українське національне самовизначення. Колективне самопроекування / І. Рафальський // Політичний менеджмент. – 2013. – № 1-2 (57-58). – С. 3–11.
  11. Розвиток публічного права в Україні (довідь за 2009-2010 роки) / за заг. ред. Н. В. Александрової, І. Б. Коліушка. – К. : Конус-Ю, 2011. – 726 с.
  12. Рябчук М. Ю. Дихотомія української національної ідентичності: історичні причини та політичні наслідки : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. політ. наук : спец. 23.00.05 / М. Ю. Рябчук. – К., 2015. – 18 с.
  13. Суспільно-політична ситуація в Україні напередодні президентських виборів. Травень 2014 : інформ. бюл. / за ред. М. М. Слюсаревського ; упоряд. Л. П. Черниш. – К., 2014. – 66 с.
  14. Хмелько В. С. Динаміка підтримки населенням суверенітету України у перших десятиліттях її державної незалежності (1991–2014 роки) / В. С. Хмелько // Наукові записки НаУКМА. – 2014. – Т. 161 (Соціологічні науки). – С. 3–10.

Reference

1. Bekeshkina, I. (2015). Shcho obyednuє ukraintsiiv [What unites Ukrainians]. *Novoe vremya* [New time], <http://nv.ua/ukr/opinion/bekeshkina/shcho-ob-jednuje-ukrajintsiiv-65425.html>. [downloaded 1 September] (ukr).
2. Boychenko, M. (2012). Mnozhynnist' stiykykh komunikatyvnykh spil'not u suchasnykh sotsialnykh praktykakh [The multiplicity of stable communication communities in contemporary social practices]. *Materialy VIII Miedzynarodowej naukowi-praktycznej konferencji "Strategiczne pytania swiatowej nauki – 2012"*, http://www.rusnauka.com/5_SWMN_2012/Philosophia/2_101354.doc.htm [downloaded 1 September] (ukr).

3. Vasylenko, V. (2010). Ukrayinska nezalezna derzhavnist yak istorychna zakonomirnist [Ukrainian independent statehood as a historical pattern]. *Den' [Day]*, 151, <http://www.day.kiev.ua/uk/article/podrobeci/ukrayinska-nezalezna-derzhavnist-yak-istorichna-zakonomirnist-1> [downloaded 1 September] (ukr).
4. Holovatyy, M. (2009). Ukrainska kryza: polityko-psykholohichnyi vymir [Ukrainian crisis: political and psychological dimension]. *Personal [Personnel]*, 16 (318), <http://www.personal-plus.net/318/4772.html> [downloaded 1 September] (ukr).
5. Hrytsak, Y. (2014). *26-i protsent, abo Yak podolaty istoriiu* [26 percent, or how to overcome history]. Kyiv: Fond of Poroshenko Publ. (ukr).
6. Slyusarevskyy, M. M. (Eds.). *Dumky ta otsinky hromadian na starti vyboriv do Verkhovnoi Rady Ukrainy. Veresen' 2014 Informatsiynyi biuleten*. [The opinions and evaluations at the starting point of the elections to Verkhovna Rada of Ukraine. September' 2014. Newsletter] (ukr).
7. Kapsamun, I. (2009). Pro nerealizovanyi proekt – Ukrayina [About an unrealized project – Ukraine]. *Den' [Day]*, 162, <http://www.day.kiev.ua/uk/article/podrobeci/pro-nerealizovany-proekt-ukrayina> [downloaded 1 September] (ukr).
8. Shulha, M. O. (Eds.) (2010). *Kryza v Ukraini: zony urazhennia. Pohliad sotsiologiv* [The crisis in Ukraine: zone of destruction. Sociologists' view]. Kyiv: Drukarnia "Biznespolihraf" Publ. (ukr).
9. Kutyriova, V. (2009). Politychni orientatsii yak sotsiologichne poniattia [Political orientations as a sociological concept]. *Visnyk KhNU imeni V. N. Karazina* [Bulletin of KNU named after V. N. Karazin], 881, pp. 103–109 (ukr).
10. Rafalskyy, I. (2013). Ukrainske natsionalne samovyznachennia. Kolektyvne samo-proektuvannia [Ukrainian national self-determination. Collective self-designing]. *Politychnyi menedzhment* [Political management], 1-2 (57-58), pp. 3–11 (ukr).
11. Aleksandrova, N. V., Koliushko, I. B. (Eds.). (2011). *Rozvytok publiclnoho prava v Ukraini (dopovid za 2009-2010 roky)* [Development of Public Law in Ukraine (report 2009-2010)]. Kyiv: Konus-YU Publ. (ukr).
12. Riabchuk, M. (2015). Dykhotomiia ukrayinskoï natsionalnoï identychnosti: istorychni prychny ta politychni naslidky [Dichotomy of the Ukrainian National Identity: Historical Reasons and Political Implications], Abstract of Ph. D. dissertation, Kyiv, Ukraine (ukr).
13. Slyusarevskyy, M. M. (Eds.). (2014). *Suspilno-politychna sytuatsiia v Ukraini na-peredodni prezidentskykh vyboriv. Traven' 2014. Informatsiynyi biuleten*. [Sociopolitical situation in Ukraine on the eve of presidential elections. Traven' 2014. Newsletter]. Kyiv (ukr).
14. Khmelko, V. (2014). Dynamika pidtrymky naseleнням suverenitetu Ukrainy u pershykh desiatylittiakh yii derzhavnoi nezalezhnosti (1991–2014 roky) [Dynamics of public support for the sovereignty of Ukraine in the first decades of its state independence (1991-2014 years)]. *Naukovi zapysky NaUKMA* [Scientific notes NaUKMA], 161, pp. 3–10 (ukr).

Суший Е. В. Независимость и целостность Украинского государства: ценностное измерение общенациональной консолидации

На основе данных всеукраинских репрезентативных опросов, проведенных ИСПИ НАПН Украины, проанализирована динамика распространенности ориен-

тацій громадян в підтримку державної незалежності та цілісності Українського державства. По результатам моніторингових досліджень прослідковані амбівалентність суспільної думки та коливання чисельності сторонників незалежності України. Емпірично зафіксовано емоційний підйом, пов'язаний з кардинальними зовнішніми та внутрішніми політичними подіями, які відбулися в Україні на перехресті 2013 та 2014-2015 років. Підтверджується, що радикальні зміни суспільних настроїв, будучи проявом "ситуативності сучасності", не настільки зменшили традиційно притаманну українцям амбівалентність в стосунках державної суверенності та незалежності Українського державства, скільки порушили всередині суспільства символічну "границю", що проходить через ціннісні та світоглядні орієнтири, затримавши формування української політичної нації. На основі спостережуваних підйомів патріотичних настроїв та зростання рівня значимості та общності національної цінності державної суверенності, які в даний час консолідує українських громадян, опровергається теза про неформованість общнаціональних цінностей та українського національного свідомості.

Ключові слова: державна незалежність України, общнаціональні цінності, національне свідомість, національне

Sushyi O. V. Independence and Integrity of the Ukrainian State: Value Aspects of National Consolidation

The dynamics of public support for national independence and integrity of the Ukrainian state determined on the basis of the findings of the NAPS ISPP nationwide representative surveys has been analyzed. According to the outcomes of the monitoring research ambivalence of public opinion and fluctuations in numbers of supporters of Ukraine's independence have been traced. Emotional lift caused by the dramatic foreign and domestic situation in Ukraine at the intersection of 2013 and 2014-2015 has been empirically recorded. It is stated that radical changes of the public sentiment as a manifestation of "situational modernity" not reduced the ambivalent attitude of Ukrainians to the state sovereignty and independence of the Ukrainian state, which is traditionally inherent for Ukrainians, but rather violated a symbolic "border" within the society, which runs through values and ideological orientations hindering formation of the Ukrainian political nation. The observed growth of patriotism and increased significance of national values as well as state sovereignty, which are currently consolidating Ukrainian citizens, challenge the thesis that the national values and the Ukrainian national consciousness have not been formed.

Key words: state independence of Ukraine, national values, national consciousness, national self-determination.